

Riikide konkurentsivõime ja selle tõstmine

Nr 2

08.02.2024

Rahvusvahelise konkurentsivõime aastaraamatu¹ kohaselt langes Eesti eelmisel aastal konkurentsivõime edetabelis 64 riigi seas 22. kohalt 26. kohale ning Euroopa Liidu liikmesriikide arvestuses ühe koha võrra ehk 11. kohale. Nimetatud aastaraamatu ja edetabeli on koostanud Rahvusvaheline Juhtimise Arendamise Instituut (IMD). Ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) ja KredExi ning Eesti Konjunkturiinstituudi koostatud aastaraamat² põhineb peamiselt IMD rahvusvahelise konkurentsivõime uuringu andmetel. Rahvusvahelise konkurentsivõime indeks näitab üldistatult, kuidas riigid loovad ja hoiavad majanduskeskkonda ning seadusandlust, mis lisab nende riikide ettevõtetele konkurentsijõudu.

Konkurentsivõime mõiste

Ettevõtte tasandil on konkurentsivõime mõiste suhteliselt selge. Näiteks võib see tähendada ettevõtte võimet kasumlikult üle võtta turuosa oma vähem konkurentsivõimelistelt konkurentidelt. Kui konkurentsivõimelised ettevõtted jäävad turul püsima, siis konkurentsivõimetute ettevõtete turupositsioon ei ole jätkusuutlik ning nad on sunnitud turult lahkuma, kuna nende kulud ületavad tulusid. Riikide võrdlemisel konkurentsivõime seisukohalt on sellel mõistel laiem tähendus, mida püütaksegi allpool avada.

Konkurentsivõime vaatekohast on riigid spetsialiseerunud nende kaupade tootmisele ja ekspordile, mida riik suudab suhtelise eelise põhimõttel kõige tõhusamalt toota. Teiseks, kehva konkurentsivõimega rahvamajandus ei lakka olemast, tootes põhiliselt siseturule. Kolmandaks ei ole konkurentsivõimel riigimajanduse tasandil mingit ühtset ja tunnustatud definitsiooni ning lõpuks ületab konkurentsivõime mõõtmiseks kasutatavate näitajate hulk isegi mõistele antud erinevate tõlgenduste arvu. Segaduste vältimiseks on oluline püüda selgemalt määratleda, mida konkurentsivõime igas kontekstis tähendab.

Peamine mõisteline erinevus puudutab lühi- ja pikaajalist konkurentsivõimet. Hinnad ja kulud on konkreetsete tegurid, mida on võimalik lühiajaliselt muuta, samas kui paljud teised, sealhulgas kapitali maht ja kvaliteet, aga ka tööjõu oskused ja juhtimispädevus, on muutumatud konstandid. Pikas perspektiivis on tasakaalu leidnud mitte ainult hinnad, vaid muu hulgas ka kapital ja tööhõive ning oluliseks saavad institutsioonid ja muud struktuurid tegurid, mis määravad riigi bilansis selliseid asju nagu kapitalivaru, ekspordi turuosa ja tööhõive. Lihtsamalt öeldes tähendab lühiajaline konkurentsivõime välise ja sisemise tasakaalu optimeerimist. Konkurentsivõime lühikeses perspektiivis puudutab enamasti hinnakonkurentsivõimet. Hindade konkurentsivõime uurimine ja mõõtmine on sirgjoonelisem, kui pikas perspektiivis avalduva struktuurse konkurentsivõime analüüsimine.

Pikaajalise struktuurse majanduskasvu konkurentsivõimet tuleks käsitleda kui kodanike elatustaseme ja heaolu maksimeerimist. Teiste sõnadega – konkurentsivõime kasvu üheks eesmärgiks ja soovitavaks tulemuseks peaks olema inimeste heaolu ja elatustaseme kasv, kuigi mõneti vastuoluliselt sellele sihile

¹ IMD (2023). [World Competitiveness Yearbook](#).

² EAS, Eesti Konjunkturiinstituut (2023). [Eesti rahvusvaheline konkurentsivõime 2023 : aastaraamat](#).

võimendaks väiksem tootmiskulu jällegi riigi konkurentsivõimet vastavate kaupade ja teenuste maailmaturul.

Pikaajalist struktuurset konkurentsivõimet võib käsitleda kui majanduse võimet luua tootlikkust. Konkurentsivõimeline majandus võib meelitada ligi uusi investeeringuid ja kvalifitseeritud tööjõudu, rakendada asjatundlikult teiste poolt välja töötatud tehnoloogiaid, arendada ise uuendusi ja luua platvormi edukatele ettevõtetele. Teisisõnu, pikaajaline struktuurse kasvu konkurentsivõime soodustab neid tegureid, mis toetavad kogufaktori tootlikkuse (TFP) kasvu. Struktuurse konkurentsivõime analüüsimiseks ja mõõtmiseks on vaja keerukamaid uuringuid kui majanduste hindade, palkade ja tootlikkuse võrdlemine, milles hinnakonkurentsivõime hindamine lihtsustatult seisnebki.

Konkurentsivõime hindamine Eestis ja valitsuse töö tõhusus

Viimane tõsine katse konkurentsivõime teemat fookusesse tõsta tehti 2016. aastal, kui peaministri kokku kutsutud majandusarengu töögrupp „kutsus valitsust üles majanduskasvu vallas ambitsioonikamalt tegutsema ning kriitiliselt hindama seniste majanduskasvu alustalade toimimist, kuna kiiresti muutuv maailmamajanduses ei ole konkurentsieelised püsivad, nende uuendamiseks teevad riigid erinevate struktuurireformide näol pidevaid jõupingutusi”.³ Ajal, mil maailm muutub kiiremini kui kunagi varem, on iga riigi jaoks kriitilise tähtsusega pidevalt hinnata oma positsiooni ja konkurentsivõimet globaalsel tasandil. Ettevõtluskeskkond riigis sõltub paljuski riigiparaadi tegevusest, mistõttu Rahvusvaheline Juhtimise Arendamise Instituut (IMD) käsitleb valitsuse tööd ühe olulise konkurentsivõime faktorina. Positiivselt hinnatakse valitsuse sellist tegevust (majanduspoliitikat), mis on paindlik ja võtab arvesse rahvusvahelises majanduskeskkonnas toimuvaid muutusi. Mõistetavalt ei pea valitsus otseselt sekkuma ettevõtete tegevusse, kuid peab hea seisma ettevõtete konkurentsitingimuste edendamise eest vastavate riiklike programmide ja seadusloome kaudu. IMD hindab valitsuse töö tõhusust järgmistes valdkondades: riigi rahandus, maksupoliitika, institutsionaalne raamistik, äriseadustik ja sotsiaalne raamistik. Eesti asus 2023. aastal oma valitsuse tegevuse tõhususe komponentide koondindeksi järgi Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas, seda isegi mõneti ootamatult, kõrgel 6. kohal.⁴

Maksu- ja kliimapolitiika mõju konkurentsivõimele

Maksupoliitika mõjutab riigi konkurentsivõimet mitmel viisil. Näiteks võib see mõjutada ettevõtete investeeringuid ja innovatsiooni, mis omakorda mõjutab nende konkurentsivõimet. Maksupoliitika võib mõjutada ka maksubaasi laiendamist ja teiste maksude ja maksumäärade muutmist.

Eesti maksupoliitika peaks olema mõistagi ettevõteteid ja riigi üldist majandusarengut toetav ning aitama kaasa nende konkurentsivõime kasvule. Kuidas maksupoliitika täpsemalt konkurentsivõimet mõjutab, sõltub aga konkreetsetest meetmetest ja nende rakendamisest ning ka ümbritsevast majanduskeskkonnast.

Kliima muutub ja negatiivseid majanduslikke tagajärgi saab vähendada või nende mõju pärssida vaid kiiresti tegutsedes. Praegu ei ole ühtset arusaama, kuidas kõige paremini kliimaeesmärkide täitmise poole liikuda, küll aga valitseb konsensus, et meetmed on vajalikud. Tegu on ilmselgelt aktiivse uuringuvaldkonnaga, kus teadmiste pagas laieneb iga päev ja kus igas konkreetses valdkonnas tuleb valmis olla ka tehtud otsuste ja rakendatud meetmete korduvaks ümberhindamiseks, et uusi teadmisi ja tehnoloogiaid kasutada. Eesti jaoks on tähtis läbi mõelda võimalikud sobivad majanduspoliitilised sammud, arvestades Eesti eripäradega (näiteks edusammud ja kuvand e-riigi arendamisel, suhteliselt kiire kohanemisvõime, märkimisväärne kriisitaluvus jmt).

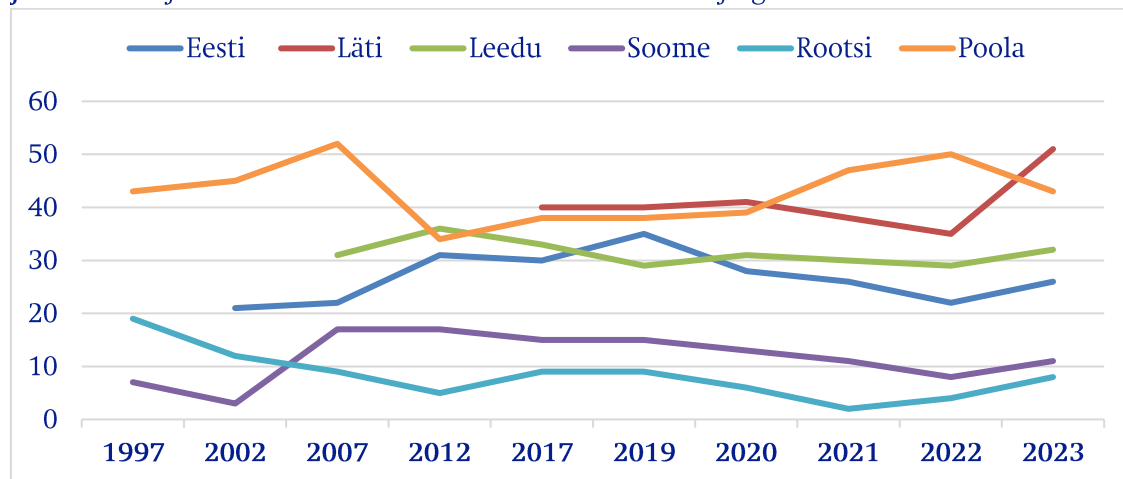
³ [Majandusarengu töögrupi raport \(10.11.2016\)](#).

⁴ EAS, Eesti Konjunkturiinstituut (2023). [Eesti rahvusvaheline konkurentsivõime 2023: aastaraamat](#), lk 12.

Konkurentsivõime koondindeks 1997–2023

Eesti kui väikeriigi kõige olulisemad omadused on strateegilisus ja kohandumisvõime. See tähendab suutlikkust teha samu asju paremini, tundes ja kasutades selleks oskuslikult ära teiste riikide kogemusi. See eeldab ka strateegilist tõhusust ehk oskust luua unikaalset ja kestlikku konkurentsieelist. Eesti ei saa muuta oma geograafilist asukohta, küll saab Eesti aga muuta oma strateegilist positsiooni suhtes teiste riikidega. Nagu allpool toodud jooniselt näha, toimuvad pikemaajalised muutused konkurentsivõimes paljusid komponente integreeriva ja ühendava indeksi järgi üsna erinevalt sellest, kuidas muutub majanduskasv või tööpuudus. Üsna ilmekas on näiteks Poola tõus konkurentsivõime indeksi järgi pärast pangakriisi järgset üldist majanduslangust, samuti kiire langus naabermaadega võrreldes COVID-19 kriisi järgsel perioodil. Leedu on oma koha teiste riikidega võrreldes aga säilitanud sõltumata drastilistest muutustest majanduskeskkonnas.

Joonis. Eesti ja lähiriikide koht konkurentsivõime indeksi järgi aastatel 1997–2023.

Allikas: [World Competitiveness Ranking 2023 Results](#)

Metoodika vt [The Global Competitiveness Report 2013–2014](#) lk 49–50.

Meetmed konkurentsivõime tõstmiseks investeeringute kaitsel

Investeeringud, eriti välisriikide omad, kujutavad endast olulist indikaatorit riigi atraktiivsuse seisukohalt ning mängivad tähtsat osas konkurentsivõime üldises kujunemises. Investeeringute kaitse loob kindla aluse majanduslikuks kasvuks, innovatsiooniks ja väliskapitali ligimeelitamiseks. Investeeringute kaitse kaudu saavad riigid pakkuda stabiilset ja etteaimatavat ärikeskkonda, mis on hädavajalik investorite usalduse ja pikaajalise majandusarengu jaoks. See tagab investoritele kindlustunde ja julgustab neid oma kapitali riiki investeerima.

Investori mõiste on riigiti erinevalt määratletud. Investori defineerimisel on tavaliselt eesmärgiks püüda seada samad nõuded välismaise ja kodumaise rahapaigutuse kasutamisele, sätestades kodumaistele ja välisinvestoritele võrdsed tegutsemistingimused. Investorite õigusi ja seaduslikke huve kaitstakse tavaliselt muud majandustegevust reguleerivate seaduste alusel.

Sarnaselt teiste riikidega näeb näiteks Leedu investeeringute reguleerimise seadus⁵ esmajoones ette kodumaiste ja välismaiste investorite võrdse kohtlemise.

Välisinvesteeringuid lubatakse kõikidesse seaduslikesse äri- ja majandustegevustesse, kuid riigi julgeoleku küsimustes rakendatakse mõningaid piiranguid. Nende piirangute valimisel on viimase kolme aasta jooksul tulnud Leedus rangemaid sätteid sisse viia.

⁵ [Law on Investments of the Republic of Lithuania](#)

Sloveenia sätestab oma riigiabi andmise tingimused seadusandliku aktiga nr 57/2018⁶, mis reguleerib esmajoones regionaalinvesteeringute andmist, investeeringutoetuse saaja õigusi ja kohustusi ning riigihaldusorganite pädevust investeeringutoetuse andmisel ja selle kasutamise kontrollimisel. Seda selleks, et ära hoida meie Tartu tselluloositehasega sarnaste juhtumite ilmnemist. Sarnaselt Leeduga püütakse ära hoida omavalitsuste liigset sekkumist investeerimistegevusse. Sloveenia välis- ja kodumaiste investeeringute õiguslik raamistik sisaldab järgmisi õigusakte:

- 1) investeeringute edendamise seadus sätestab investeerimissoodustuste vormid, nende suhtes kohaldatavad tingimused, investeerimissoodustuse andmise kriteeriumid ja korra ning investeeringute soodustamise ja ettevõtete rahvusvahelise tegevuse välisinvesteeringute tingimuste ühtlustamise abil;
- 2) soodustuste määramise kriteeriumid on reguleeritud valitsuse määrusega, millega sätestatakse investeerimissoodustuse määramise abikõlblikkus ja hindamiskriteeriumid ning strateegilise investeeringu abikõlblikkuse kindlaksmääramise viis, investeerimissoodustuste eraldamise taotluste hindamise kriteeriumid ning strateegilise investeeringuga saavutatava avaliku kasu määramise kriteeriumid;
- 3) välisinvesteeringute riiklik sõelumismehhanism viiakse läbi investeeringute edendamise seaduse alusel, kusjuures selle Sloveenia mehhanismi õiguslikuks aluseks on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. märtsi 2019 määrus (EL) 2019/452, millega luuakse raamistik ELi tehtavate välismaiste otseinvesteeringute sõelumiseks.

Kokkuvõte

Riikide konkurentsivõimet mõõtvat üldist indeksi abil kujuneb mõneti teistsugune hinnang riikide majanduslikust võimekusest ajalisel perspektiivis, kui võrrelda selle pildiga, mis tekib tavapäraste mahuliste ja rahapõhiste näitajate abil ilmestatavat SKT kasvukõverat aluseks võttes. Konkurentsivõimele keskenduvad majanduspoliitilised meetmed on selles mõttes uuem uurimisvaldkond ning see vajab selgemate ja arusaadavamate seoste leidmiseks pikemat ajalist perspektiivi. Nii suguse järelduse võib teha ka välisinvesteeringute alase regulatsiooni võrdlemisel teistes riikidega. Meetmed on paljuski sarnased, kuigi tulemused konkurentsivõime edetabelites on üsnagi erinevad.

OECD definitsiooni kohaselt iseloomustab riigi rahvusvahelist konkurentsivõimet määr, mis näitab, kui palju ta suudab vabades turumajanduslikes tingimustes toota kaupu ja teenuseid, mis vastavad välisurgude nõuetele, samaaegselt suurendades oma elanike sissetulekuid. Lisaks toodule väljendab riigi konkurentsivõimet atraktiivsus ettevõtluse asukohana või teiste sõnadega – välisinvesteeringute saamisvõime (sissevool).

Toivo Mängel
nõunik
toivo.mangel@riigikogu.ee

Kasutatud allikad:

1. Eesti Pank (2023). Eesti Konkurentsivõime Ülevaade.
2. EAS, Eesti Konjunkturiinstituut (2023). Eesti rahvusvaheline konkurentsivõime 2023 : aastaraamat.
3. Parlamentide vastused Euroopa parlamendiuuringute – ja dokumendikeskuse (ECPRD) päringule nr 5577 „Regulation of Investments”, (september 2023).

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.

⁶ <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/57/>